فرار مالیاتی؛ بلای جان اقتصاد کشور

یادداشت

زینب صفری

آمارها گویای آن است که هم اکنون بودجه بسیاری از کشورهای مطرح و پیشرفته جهان وابسته به مالیات است، این در حالی است که در کشورمان با وجود وعده وعیدهای گوناگون بخش کمی از بودجه از طریق مالیات حاصل می شود و بیشتر آن مربوط به صادرات نفت، فرآورده های نفتی و پتروشیمی است.

این امر به این دلیل صورت می گیرد که طی سالیان گذشته به اشتباه بسیاری از معافیت های مالیاتی در نظر گرفته شد و از طرف دیگر با کوهی از فرار مالیاتی روبرو هستیم.

تا جایی که این امر واکنش رهبر معظم انقلاب را نیز در پی داشته و چند سال پیش در این باره فرمودند: «یکی از کارها که مهم‌ترین کار همین است، این است که باید تکیه بودجه به تولید داخلی باشد، یعنی به درآمدی که مردم تولید می‌کنند و مالیات می‌دهند چراکه مالیات یک فریضه است.

ما امروز از ضعفا مالیات می‌گیریم، از کارمند مالیات می‌گیریم، از کارگر مالیات می‌گیریم، از کاسب جز مالیات می‌گیریم اما از فلان کلان‌سرمایه‌دار، فلان درآمددار بی‌حساب و کتاب مالیات نمی‌گیریم، فرار مالیاتی دارند، این‌ها جرم است، فرار مالیاتی جرم است».

هر فعالیتی که مانع رسیدن این پول به دولت شود را باید فرار مالیاتی قلمداد کرد به طوری که در قانون از مخفی کردن حقوق و فعالیت‌های اقتصادی و کمتر نشان دادن درآمد، دست‌کاری کردن قیمت خرید کالای خریداری شده، تنظیم کردن معاملات و قراردادهای خود به نام فرد دیگر، دستکاری ترازنامه‌ها، حساب‌های سود و زیان سازمان و شرکت، عدم ارائه به موقع ترازنامه و اظهارنامه مالیاتی، هرگونه پنهان کردن دیتاهای مالی از دید کارشناسان و ماموران سازمان امور مالیاتی، عدم پرداخت مالیات در مهلت قانونی، بهره بردن از کارت بازرگانی دیگران به نفع خود به عنوان مصادیق فرار مالیاتی نام برده شده است.

با این حال طی سالهای اخیر دولت با اجرای طرح‌های گوناگون سعی شده که از میزان فرار مالیاتی کاسته شده و معافیت های مالیاتی که به واحدهای غیرمولد داده می شد، حذف شود.

همانطور که پیداست سنجش میزان فرار مالیاتی در کشور بسیار دشوار است به همین دلیل طبیعتا آمارهای دقیقی از میزان فرارهای مالیاتی در کشور وجود ندارد.

با این حال آمارها همچنان گویای آن است که میزان فرار مالیاتی در کشور بالاست به طوری که بر اساس برخی برآوردهای انجام شده، میزان فرار مالیاتی در کشورمان بین ۲۰ تا ۴۰ درصد تولید ناخالص داخلی تخمین زده می شود.

از طرف دیگر می توان گفت حدوداً فرار مالیاتی یک سوم مجموع درآمدهای مالیاتی است به طوری که وقتی در سال گذشته میزان مالیات وصول شده حدود ۴۷۰ همت(هزار میلیارد تومان) بوده، می‌توان گفت میزان فرار مالیاتی حدودا ۱۵۰ تا ۱۶۰ همت است، با این حال برخی دیگر از کارشناسان عدد ۲۰۰ هزار میلیارد تومان را نیز برای فرار مالیاتی عنوان کردند.

همچنین گزارش پژوهشکده مالیاتی کشور حاکی از آن است که مجموع فرار و اجتناب مالیاتی در حدفاصل سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۸، رشد ۳۰ هزار میلیاردتومانی داشته است.

نکته دیگری که باید به آن اشاره کرد این است که آمارهای سازمان امور مالیاتی حاکی از آن است که میزان معافیت های مالیاتی به حدود ۳۳۰ تا ۳۴۰ هزار میلیارد تومان معافیت مالیاتی می رسد.

دو اثر فرار مالیاتی بر اقتصاد کشور

کارشناسان معتقدند فرار مالیاتی در هر کشوری که صورت گیرد، آثار سویی بر اقتصاد آن کشور می‌گذارد که از مهمترین آنها می توان به تاثیر آن بر رشد اقتصادی، توزیع درآمد، پس انداز بخش خصوصی، سرمایه گذاری بخش دولتی و... اشاره کرد.

◄ نرخ رشد تولید ناخالص داخلی

فرار مالیاتی اثرات مبهمی بر رشد اقتصادی دارد و درآمد دولت را به شدت کاهش می دهد به همین دلیل طبیعتا دولت در تخصیص سرمایه‌گذاری‌های لازم با کمبود های جدی مواجه خواهد شد و همواره کسری بودجه دارد، از این رو می توان گفت فرار مالیاتی اثر منفی بر اقتصاد خواهد داشت.

از سوی دیگر فرار مالیاتی ممکن است پس اندازهای شخصی و به نوبه خود سرمایه گذاری های خصوصی را افزایش دهد. در این صورت فرار مالیاتی بر رشد اقتصادی اثر مثبت خواهد داشت.

◄ نابرابری درآمد

افزایش فرار مالیاتی می تواند از طریق افزایش سرمایه گذاری و افزایش سطح تولید، منجر به افزایش درآمد عمومی و بنابراین بهبود در وضعیت توزیع درآمد می شود.

همچنین این امکان وجود دارد که فرار مالیاتی، باعث نارسایی در توزیع عادلانه درآمد و انباشت ثروت برای گروه های خاص شده و در نتیجه منجر به افزایش تنش های سیاسی و اجتماعی شود.

به همین دلیل به نظر می رسد باید به سمت جلوگیری از فرار مالیاتی در کشور رفت تا از روند رو به رشد این پدیده شوم بکاهیم از این رو کارشناسان عمدتا راه‌هایی را برای جلوگیری از این امر پیشنهاد داده اند.

۱- کاهش شدت قوانین و مقررات:

یکی از علل گسترش فرار مالیاتی و انجام فعالیت‌های غیررسمی در هر اقتصادی محدودیت‌های تجاری و شدت قوانین و مقرارت می باشد.

افزایش محدودیت‌های تجاری و شدت قوانین و مقرارت اعمال شده بر معاملات که ناشی از افزایش اندازه دولت می باشد در کشورهای در حال توسعه یکی از عوامل اصلی گسترش فرار مالیاتی است.

با اعمال قوانین و مقرارت شدید، معاملات اکثرا به صورت غیرقانونی و از طریق قاچاق انجام می گیرد که منجر به افزایش شدید اندازه فرار مالیاتی می‌گردد.

۲-اجتناب از افزایش بار مالیاتی

با افزایش بار مالیاتی اندازه فرار مالیاتی در کشورمان افزایش می یابد بنابراین اگر هدف افزایش درآمدهای مالیاتی دولت باشد این امر با افزایش بار مالیاتی میسر نخواهد شد.

۳- مبارزه با بیکاری

بیکاری یکی از عوامل پیدایش و گسترش فرار مالیاتی در ایران می باشد که با افزایش بیکاری، گرایش به فعالیت‌های غیررسمی و غیرقانونی افزایش پیدا می کند.

بنابراین با اجرای سیاست‌هایی برای کاهش بیکاری از قبیل اشتغالزایی و گسترش فرصت‌های کاری می‌توان تا حدودی از حجم این پدیده کاست.

۴- مهار تورم

با افزایش تورم، انگیزه ورود به اقتصاد زیرزمینی افزایش می‌یابد، لیکن با اجرای سیاست های پولی مناسب می توان از تورم و آثار زیانبار آن به خصوص فرار مالیاتی جلوگیری کرد.

۵- توجه به کاهش همزمان نرخ جرائم مالیاتی، هزینه‌های تنظیم مالیاتی، میزان فعالیت اقتصاد غیررسمی و اندازه وقفه های مالیاتی برای جلوگیری از فرار مالیاتی ضروری است.

با این حال اما این امر به صورت اختصاصی به سازمان امور مالیاتی سپرده شده است به همین دلیل طی دو سال اخیر برنامه‌ریزی‌های زیادی برای کاهش فرار مالیاتی صورت گرفته و افق‌های روشنی در پیش روی این امر وجود دارد.

پنج روش سازمان امور مالیاتی برای جلوگیری از فرار و کتمان مالیاتی

در همین خصوص پیش از این وحید عزیزی، مدیرکل سابق دفترمبارزه با فرار مالیاتی و پولشویی سازمان امور مالیاتی می گوید: عمده کار سازمان امور مالیاتی برای جلوگیری از فرار مالیاتی تحقق عدالت مالیاتی است. در این زمینه یکی از روش‌ها افزایش کیفیت رسیدگی به پرونده مالیاتی افراد است که با استفاده از داده‌ها و اطلاعات متقن، مالیات واقعی از آنها وصول شود.

وی افزود: روش دوم شناسایی مؤدیان جدید در راستای عدالت مالیاتی است که این افراد قبلاً پرونده مالیاتی نداشتند و در دو سال اخیر بیش از ۲،۴ میلیون مؤدی جدید شناسایی و ثبت‌نام شده‌اند.

این مقام پیشین سازمان امور مالیاتی روش سوم مقابله با فرار مالیاتی را استفاده از الگوهای هوشمند در شناسایی از فرار مالیاتی و همچنین شرکت‌های مشکوک به شرکت کاغذی و صوری عنوان و تصریح کرد: متوقف کردن فعالیت شرکت‌های کاغذی و شناسایی ثروتمندانی که درآمد و نشانه ثروت دارند، اما پرونده مالیاتی متناسب با آن ندارند.

عزیزی در مورد افرادی که برای کار تجاری از حساب بانکی اجاره‌ای استفاده می‌کنند، گفت: علاوه بر این روش‌ها برای جلوگیری از فرار مالیاتی مبارزه مصداقی هم داریم، از جمله حساب های اجاره‌ای یا حساب‌های شخصی که مشکوک به فعالیت تجاری هستند که با اطلاعات بانک مرکزی و تراکنش‌های بانکی حساب‌های مشکوک به فعالیت تجاری شناسایی می‌شوند.

وی پنجمین روش مبارزه را این گونه گفت که در مواردی که مشکوک به فرار مالیاتی باشند، بازدید میدانی از طریق گزارش‌های مردمی و سامانه سوت‌زنی در سازمان امور مالیاتی انجام می‌شود که هم مصداق‌های کلان و هم مصداق‌های کوچک در این زمینه وجود دارند، به گونه‌ای که سال گذشته پس از گزارش‌های مردمی ۱۵۰۰ مورد بازدید از مطب‌های پزشکان در زمینه تخلف و عدم استفاده از کارتخوان انجام شد و پرونده این تعداد افراد به نظام پزشکی ارجاع شد.

مدیرکل سابق دفتر مبارزه با فرار مالیاتی و پولشویی سازمان امور مالیاتی در مورد اینکه آیا صرف ارائه اظهارنامه می‌تواند به مالیات عادلانه ختم شود، عنوان کرد: سیاست سازمان مالیاتی حرکت به سمت داده‌های بانکی و سایر داده‌ها که از دستگاه‌های مختلف دریافت می‌کند، است. در این زمینه براساس ماده ۱۶۹ مکرر و مواد ۲۳۰ و ۲۳۱ قانون مالیات‌های مستقیم داده‌های مختلف از دستگاه‌های مختلف وصول و براساس آن تصمیم‌گیری می‌شود.

عضو هیأت علمی دانشگاه رازی کرمانشاه مطرح کرد:

افزایش اعتماد به نظام مالیاتی با طرح نشان دار کردن مالیات

عضو هیأت علمی دانشگاه رازی کرمانشاه طرح نشان دار کردن مالیات را فرصتی برای شفاف‌سازی و در نتیجه افزایش اعتماد عمومی جامعه نسبت به محل هزینه کرد مالیات اخذ شده از مؤدیان دانست.

علی صفری در گفتگو با ایران طرح نشان دار کردن مالیات را در جهت ارتقای فرهنگ مالیاتی و شفاف سازی برای مؤدیان اقدام بسیار موثری دانست و افزود: این طرح به مردم امکان می دهد تا آنها محل هزینه‌کرد مالیات‌هایشان را در پروژه‌های عمرانی و زیرساختی کشور، از جمله ساخت پروژه‌های آبرسانی، جاده‌ها، مدارس، پل‌ها و معابر انتخاب کنند. وی با اشاره به نقش موثر این طرح در توسعه زیرساخت‌های مناطق محروم و تقویت اعتماد عمومی اظهار کرد: این طرح باعث شده مالیات‌دهندگان نه تنها شاهد مصرف مالیات خود در جهت رفع نیازهای جامعه باشند، بلکه به‌طور فعالانه در توسعه و آبادانی کشور نیز مشارکت می‌کنند.

صفری با اشاره به اینکه این طرح، مزایای فرهنگی و اجتماعی گسترده‌ای نیز به همراه دارد، گفت: اجرای این طرح و ملموس بودن هزینه مالیات در سطح جامعه سبب می‌شود مردم نسبت به این امر تشویق شوند و همچنین حس مسئولیت پذیری آنها را نیز تقویت می‌کند. این عضو هیأت علمی دانشگاه رازی کرمانشاه با بیان اینکه همواره یکی از دغدغه‌های مردم این بوده که مالیاتی که پرداخت می‌کنند، دقیقاً چگونه مصرف و هزینه می‌شود؟، افزود: مالیات‌دهندگان با مشاهده نتایج ملموس هزینه‌کرد مالیات‌های خود، نه تنها اعتماد بیشتری به نظام مالیاتی پیدا می‌کنند، بلکه خود نیز به عنوان اعضای فعال جامعه در پیشرفت کشور سهیم می‌شوند. وی با اشاره به پروژه‌های اجرا شده در شهرستان مهاباد در مناطق محروم از طریق این طرح یادآور شد: احداث خانه بهداشت در یکی از روستاهای محروم و دور دست مهاباد، اجرای فاز تکمیلی استادیوم ۳ هزار نفری ورزشی شهرستان و تخریب و بازسازی مدرسه ۱۲ کلاسه در یکی از مناطق کم برخوردار و حاشیه نشین شهرستان از جمله پروژه هایی است که اعتبار آنها از طریق این طرح تامین شده است.

صفری در پایان بر لزوم آگاه سازی و تبیین این طرح تاکید کرد و گفت: در جهت شفاف سازی و آگاهی مردم از اجرای چنین طرحی، رسانه ها نقش موثری دارند که می‌طلبد به این نقش خود در این حوزه جامعه عمل بپوشانند.

نماینده مردم مهاباد در مجلس ابراز امیدواری کرد که این طرح با استقبال بیشتری از سوی مردم مواجه شود و به الگویی برای اجرای عدالت اقتصادی و اجتماعی در سطح کشور تبدیل شود.

یک کارشناس اقتصادی مطرح کرد:

بی نیازی از بودجه نفت با نشان‌دار کردن مالیات

نورالله عزیزی، کارشناس اقتصادی در گفتگو با ایران درباره تعیین محل هزینه‌کرد مالیات پرداختی مؤدیان توسط خود آن‌ها (موسوم به طرح نشان‌دار کردن مالیات توسط مؤدیان) که در سال جاری با روش منحصر به فرد با امکان انتخاب مستقیم و برخط پروژه توسط مؤدیان اجرا شد، تصریح کرد: این طرح مناسبی است که در راستای افزایش مشارکت مالیات دهندگان در امور مالیاتی به اجرا گذاشته شده است. این امر افراد را ترغیب می کند که مالیات خود را با رضایت بیشتری در قالب تأمین مالی پروژه‌های مختلف پرداخت کنند. این روندها به بهبود فضای مالیاتی کشور و ارتقای فرهنگ مالیاتی جامعه منجر می‌شود.

وی ادامه داد: اجرای پروژه‌ها در بخش‌های مختلف از جمله بهداشت و درمان، آموزش و پرورش، حمل و نقل، آبرسانی و... که در طرح نشان‌دار کردن مالیات توسط مؤدیان در دستور کار قرار گرفت، نتایج مثبتی به دنبال خواهد داشت. استفاده از درآمدهای مالیاتی برای تأمین مالی پروژه‌ها طبعاً به احساس رضایت مالیات‌دهندگان می انجامد و زمینه را برای پیشرفت اقتصادی کشور مهیا می‌کند.

عزیزی در این خصوص که بیش از ۱۲ هزار میلیارد تومان منابع به ۱۹۱۵ پروژه تخصیص یافته و ۱۳۲۳ پروژه در بخش‌های حمل‌ونقل، زیرساخت، بهداشت و درمان، آموزش و پرورش، آبرسانی و... تامین مالی کامل شده‌اند، تصریح کرد: عملکرد سال جاری در زمینه تخصیص مالیات توسط مؤدیان منجر به تخصیص کامل منابع موردنیاز ۱۳۲۳ پروژه شد که بسیار مهم و مثبت است و این که افراد ببینند بر اثر مالیاتی که پرداخت کرده‌اند، یک پروژه عمرانی و زیرساختی در کشور تکمیل و بهره‌برداری شده است، احساس خوبی در آن‌ها به وجود می‌آورد و برای تحقق بودجه بدون نفت و اصلاح در نظام مالیاتی کشور طرح‌هایی نظیر نشان‌دار کردن مالیات باید انجام بپذیرد.

این کارشناس اقتصادی ادامه داد: به طور کلی نشان‌دار کردن مالیات توسط مؤدیان ایده مناسب و مثبتی است که سازمان امور مالیاتی به اجرا گذاشت. این که در این طرح در راستای محرومیت زدایی از مناطق کمتر برخوردار تلاش شده و درآمدهای مالیاتی برای تکمیل پروژه‌های زیرساختی در این مناطق به کار گرفته شده است، اقدام درستی است. به طور کلی، توزیع عادلانه امکانات و منابع در سراسر کشور باید در دستور کار باشد.

وی گفت: برخی مؤدیان علاقه دارند که پروژه خاصی در فلان استان به بهره برداری برسد. این که در طرح نشان‌دار کردن مالیات توسط مؤدیان این امکان برای مالیات دهندگان فراهم شده است که محل مصرف مالیات را مشخص کنند، به معنای توجه به علایق و خواسته‌های مؤدیان است که نتایج مثبتی خواهد داشت. افزایش رضایتمندی مؤدیان از پرداخت مالیات، اولین و مهم‌ترین نتیجه‌ای است که از اجرای طرح تعیین مصارف مالیات توسط مؤدیان به دست می آید.

عزیزی در پایان گفت: طرح نشان‌دار کردن مالیات توسط مؤدیان به افزایش درآمدهای مالیاتی دولت نیز منجر می‌شود. به این ترتیب، زمینه برای تکمیل پروژه های عمرانی و زیرساختی به وجود می آید که تمامی این موارد به معنای بهبود وضعیت اقتصادی کشور است.